

VITAINDÍTÓ

Összeállította: dr. Nistor Laura

A környezettudatosság fogalma a társadalom környezethez, környezetvédelemhez való viszonyulásait és cselekvéseit fedi le. Magában foglalja a környezettel kapcsolatos egyéni és kollektív mentális-kulturális reprezentációkat és gyakorlatokat. A fogalom pozitív értéktöltete miatt olyan kognitív, érzelmi, vagy gyakorlati megnyilvánulások tartoznak ide, amelyek tartalma és célja a környezet védelme, az ökológiai fenntarthatóság. Az etikus fogyasztás, a szelektív hulladékgyűjtés, a környezeti nevelés, a környezeti érdekeket szem előtt tartó döntéshozatal és tervezés csak pár példa a környezettudatosság egyéni vagy intézményi szintű megnyilvánulásaira.

A „KÖRNYEZET – TUDATOSSÁG” konferencia célja, hogy szemügyre vegye a környezettudatosság jelenlegi állását a térség, illetve a térségi települések szintjén, a környezettudatosság előmozdítását segítő eddigi kezdeményezéseket, a témában készült kisebb vagy nagyobb léptékű kutatásokat, és hogy olyan konkrét javaslatokat fogalmazzon meg a témában, amelyek saját kezdeményezésre, saját erőforrásból kivitelezhetők.

Tágabb értelemben célunk választ keresni arra a kérdésre, hogy hogyan lehet beemelni a környezettudatosságot a gazdasági-társadalmi fejlesztési projektekbe.

Ismereteink szerint nem rendelkezünk olyan átfogó, statisztikailag reprezentatív kutatással, amely a Székelyföld, illetve a székelyföldi megyék szintjén vizsgálta volna a lakosság környezethez, környezetszennyezéshez és környezetvédelemhez való viszonyulásait, valamint a környezetvédelem szempontjából szignifikáns egyéni, háztartási vagy intézményi gyakorlatokat. Különböző, változó léptékű vizsgálatok viszont többféle részletkérdést kutattak/kutathattak.

Az alábbi feltételezések ezért nem alapulnak átfogó, kimondottan a térség lakosságára reprezentatív vizsgálatokon, hanem romániai szintű kutatásokat, a szakirodalmat, a fenomenológiai intuíciót és két, általunk végzett kutatást – Foresight-kutatás, amely a székelyföldi eliteket kérdezte a témában, és egy Csíkszeredai lekérdezés, amely a város felnőtt lakosságának környezettudatosságát vizsgálta – használnak.

A szakirodalom által jelzett elméletek arra készítetnek, hogy a Székelyföld szintjén két fontos, lehetséges forgatókönyvet feltételezzünk a környezettudatosság társadalmi-gazdasági gyökereivel, gátló, illetve mozgató tényezőivel kapcsolatban. Ezek egyike negatív forgatókönyv és arra fókuszál, hogy miért nincs környezettudatosság, a pozitív

szcenárió ellenben azokat a tényezőket ragadja meg, amelyek mentén elképzelhető, hogy a térségnek komoly *tradíciói* vannak a környezettudatosság gyökereit illetően.

A *negatív forgatókönyv* a környezettudatosság meglétét az anyagi erőforrások által generált posztmaterialista értékorientációban látja. A környezet védelme, a környezet szempontjából szignifikáns gyakorlatok megléte ez esetben olyan magasabb rendű értékeket, célokat jelentenek, amelyeket csak az elsődleges, materialista értékek kielégítése után lehetséges megvalósítani. Az anyagi túlélés ez esetben fontosabb, mint a megélt élet minősége, az esetlegesen felhalmozódó plusz-erőforrások pedig a fogyasztási kultúra vizuális jegyeiben mutatkoznak meg (pl. új, jobb gépkocsi, szebb, nagyobb lakás). Adva a térség –országos összehasonlításban gyenge – gazdasági erőforrás-mutatóit és (az ebből is következő) tradicionális-materialista értékrendet, amelyet megdupláz a régió rurális jellege, a mérleg egy, az országos átlagnál is kevésbé környezettudatos társadalmat kellene hogy jelezzon. Más szóval a Székelyföld kapcsán oly sokszor emlegetett egyediség-illúzióknak ez esetben negatív előjellel kellene megjelennie.

A fenti meglátás tulajdonképpen uralja a szakirodalmat, amikor a gazdaságilag kevésbé fejlett országok, régiók gyenge környezettudatosságáról beszél. A kitörést ez esetben nem igazán lehet erőltetni: az evolúció lineáris, a környezettudatos kultúra a gazdasági fellendülés és stabilizáció után várható. Nem lenne reális tehát egyidőben gondolkodni gazdasági fejlődésen és környezettudatosságon? Vagy elképzelhetőek olyan kezdeményezések, amelyek megtörve a fenti lineáris koncepciót előmozdíthatják a környezettudatosságot?

A *pozitív scenárió* a rurális, mezőgazdasági társadalmak esetében képez magyarázatot a környezettudatossággal kapcsolatban. Ezen társadalmak esetében az anyagi túlélés erősen beágyazott a környezetbe, következésképpen a természet minőségére való odafigyelés magától értetődő imperatívusz, a társadalmi reprezentációk része. A tájjal szoros kapcsolatot mutató életvezetési modell, amelyet egyrészt a természeti erőforrásokban gazdag és sokszínű környezet (erdő, termőtalaj, legelők, ásvány- és gyógyvizek stb.), másrészt a tradíció, illetve a megélhetés szükségszerűsége motivál, térségünk szintjén nemcsak idillikus reprezentációkat generált, hanem a vidék gazdaságát majdnem teljesen meghatározó mezőgazdasági és más, tájközei gyakorlatokat (pl. faluturizmus) is. Ezek bekerültek a fejlesztési- és média-diskurzusokba, amelyek a régió egyik legfontosabb erőforrását pontosan a természeti környezetben, ennek gazdasági tőkévé való konverziójában látják.

A rövidebb távú megélhetés, vagy a hosszabb távú gazdasági megerősödés a térség szintjén tehát nagymértékben környezetfüggő, amely alapján elvárható lenne, hogy a térség az országos átlagnál jobban teljesítsen környezettudatosság terén. A kérdés viszont az, hogy mennyire valóban környezettudatosak ezek a természetközeli gyakorlatok? Mennyire vezeti őket a rövidtávú, a természet érdekére kevésbé figyelő tervezés, illetve, hogy mennyire tudatosított vagy tudatosítható a tény, hogy a térségi hosszú távú tervezés nem kerülheti meg a környezet érdekeit?

A romániai mennyiségi kutatásokból a térségre kihámozott adatok, valamint saját kutatásaink eredményei arra engednek következtetni, hogy mindkét forgatókönyv érvényes, amikor a környezettudatosságot egyéni szinten vizsgáljuk, ugyanakkor a viszonyulások és gyakorlatok terén nem képezünk kirívó entitást. Más szóval: a negatív forgatókönyv épp annyira érvényes a térségre, mint Romániára általában, a feltételezett pozitív forgatókönyv pedig nem motivál átlagon felüli környezettudatosságot. A helyzet ambivalens: bár a társadalom diszkurzív szinten értékeli a tiszta, élhető környezetet és ellenzi a környezetszennyezés legtöbb formáját, a mindennapi környezetvédő gyakorlatok elenyészők, kisléptékűek. Abban az esetben, ha mégis megnyilvánulnak inkább az anyagi kényszer, mint a környezetvédelem tudata vezérli ezeket (pl. üvegpalack vásárlása PET-palack helyett, gyaloglás gépkocsi-használat helyett stb.), illetve az anyagi megszorítások (legtöbbször csak igen kevés összeget lennének hajlandóak környezetvédelmi célokra áldozni) vagy az infrastrukturális hátrány (pl. szelektív hulladékgyűjtő pontok hiánya) képezi a tudatosság gyakorlati akadályát.

A két forgatókönyv egymástól elválaszthatatlan. A kulturális-mentális környezettudatosság valóban feltételezi a környezet szempontjából pozitív társadalmi viszonyulásokat, a társadalmi gyakorlat viszont strukturálisan (pl. gazdasági helyzet) beágyazott.

A kollektív (értsd: szervezeti) környezetvédelem terén a térség valóban egyedinek tekinthető Romániában. Itt találjuk a ténylegesen aktív civil környezetvédelmi szervezetek nagy részét. Úgy tűnik viszont, hogy a civil kezdeményezések erősen professzionalizáltak, projekt-centrikusak és bár belőlük ténylegesen profitált a környezet minősége, a lakossági környezettudatosság vajmi keveset. Egy negatív példa erre, hogy Csíkszeredában a kérdezett lakosok kevesebb, mint 10%-a tudott megnevezni egy környezetvédelmi civil szervezetet, pozitív példa lehet viszont az, hogy néhány esetben, bár a szervezetek nevét nem tudták, a válaszadók a szervezetek által kezdeményezett akciókat meg tudták nevezni (pl. olajgyűjtés). Az olajgyűjtési akciók és más, a közelmúltban elindított civil kezdeményezések (pl. a Zöldhullám) arra engednek következtetni, hogy maguknak a szervezeteknek is elégük lett a társadalmi apátiából, és megpróbálnak másképpen szervezkedni, közelebb menni a közösséghez. Hálózatokba szervezkednek, támogatók az arénát úgy egymás, mint a lakosság felé.

Ezek a térségi kezdeményezések, de számos, Románia szintjén szervezett környezetvédelmi akció is arra enged következtetni, hogy úgy az ország, mint **a térség fordulóponthoz érkezett a környezetvédelem társadalmi megjelenítését illetően**. A kérdés viszont olyan értelemben is időszerű, hogy mennyire sikerül ezeknek a kezdeményezéseknek ténylegesen fenntarthatóvá, többágensű gyakorlatokká alakulniuk, amelyek végeredményeként fordíthatunk majd a lakossági környezettudatosság jelenlegi helyzetén.

Ilyen értelemben a fórum a következő témákon belüli kérdésekre keresi a választ.

1. **Mi történt eddig, konkrétan a környezettudatosság terén?**

- Léteznek-e közintézményi és magánintézmény szintű, akár helyileg kezdeményezett környezettudatos gyakorlatok (pl. zöld iroda, ökopapír, energiatakarékosság)? Amennyiben igen, volt-e szerepe ezeknek a kezdeményezéseknek az intézményi imázs-alkotásban? Hogyan fogadták az alkalmazottak és/vagy ügyfelek a kezdeményezést? Esettanulmányok bemutatása.
- Milyen konkrét programokat végeztek a civil szervezetek a lakosság környezettudatosságának fokozása érdekében? Ki volt a célközönség? Melyek voltak az eredmények? Történt-e monitorizálás? A programok bemutatása, különös tekintettel a gátló és ösztönző tényezőkre.
- Organikus termelésre irányuló gyakorlatok: Biotermények/biotermékek előállításának helyzete a térségben. Mennyire fogékony a térségi vásárló ezekre a terményekre? Ténylegesen lokális-e a lokális termék?
- Tudatos fogyasztásra irányuló kereskedelmi gyakorlatok: Melyek a térség legfontosabb bio-boltjai? Mikor és miért létesültek? Alkalmazták-e marketingstratégiát, és ha igen, milyen volt ez? Hogyan alakult a vásárlóforgalom a kezdetek óta?
- Környezettudatos nevelés a tanintézményekben: Milyen konkrét programok történtek e téren? Kik valósították meg ezeket a programokat? Milyen volt a programok fogadtatása a tanulók – szülők – pedagógusok körében? Melyek voltak a fontosabb eredmények? Esetek bemutatása.
- Szelektív hulladékgyűjtés a térség helységeiben: Mennyire fogékony a lakosság a gyakorlatra? Hogyan informálták a hulladékgazdálkodók a lakosságot a szelektív hulladékgyűjtésről?
- Lakossági kezdeményezések: Léteznek-e formális igénylések a lakosság részéről a lakónegyed, város, falu környezetbarátibbá tételéért (pl. aláírásgyűjtés zöldövezetek létesítéséért, hulladéktárolók ökologizálásáért, szennyező beruházások ellen stb.)? Létezik-e közösségi verseny pl. zöld tömbház/lépcsőház témában? Ha igen, milyen intézmény írta ki a versenyt, mekkora volt az érdeklődés és hogyan motiválták a kiírók a lakosságot?
- Média és környezettudatosság: Hogyan képezte le a térségi média a környezettudatosságot (pl. pozitív vagy negatív megközelítések dominálnak)? Léteznek-e konkrét olvasói igények a téma lefödését illetően?
- Környezettudatosság mint kutatási téma: Létező, térségi kutatások számbavétele. Milyen eredményeket mutatnak az eddigi kutatások?

2. Mit lehetne lépni a környezettudatosság fokozása terén?

- Milyen konkrét, helyi lehetőségei vannak az egyének és háztartások környezettudatos életmódra való ösztönzésének? Konkrét elképzelések, projekt-vázlatok bemutatása.
- Mit lehet felhasználni/mit lenne hasznos felhasználni a térségi környezetre vonatkozó kulturális reprezentációkból? Hogyan kapcsolható össze a környezet és a kultúra fogalma a pozitív eredmények végett? Milyen projektekre lenne lehetőség?
- Mit tehet a helyi adminisztráció, a közösségi és környezetvédelmi rendőrség e téren? Milyen lehetőségek vannak a pozitív, illetve negatív megerősítésre? Például hogyan vehető rá, hogyan ösztönözhető a helyi önkormányzatok a település-kép „zöldítésére”?
- Hogyan javíthatók az eddigi, környezettudatosságot fokozó programok, hogyan terjeszthetők ki a pozitív eredmények? Hogyan léphetnénk ki a szórólapozásból a konkrétabb cselekvések felé?
- Milyen lehetőségek vannak a civil – közintézményi – magánszektor-szerű partnerségekre a környezettudatosság előmozdítása érdekében?
- Hogyan növelhető média hatékonysága az információ szórásában? Elképzelhető-e „zöld mellékletek”, „zöld rovatok”? Ki szerkesztené ezeket?
- Kutatók és környezettudatosság: térségi környezettudatosságot mérő programok elindításának lehetőségei és ezek gyakorlati haszna.